

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

Кафедра психології

ПРОГРАМА НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ПП 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
В ПСИХОЛОГІЇ**

ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ
денної та заочної форми навчання

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

Київ – 2020

Програма нормативної навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні проблеми в психології» для підготовки докторів філософії наукової спеціальності 053 «Психологія».

Розробник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Калюжна Є.М.

Рецензенти:

Дорожкін В.Р., доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Ткалич М.Г., доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Затверджено на засіданні кафедри *психології*.
Протокол № 3 від 08 жовтня 2020 р.

Схвалено Вченою радою Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості
України.
Протокол № 8 (160) від 29.10.2020 р.

©Калюжна Є.М., 2020
©Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України
(ІПК ДСЗУ), 2020

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні проблеми в психології» складена відповідно до вимог освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії наукової спеціальності 053 «Психологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні та методологічні проблеми психології як сфери наукового знання.

Курс «Теоретико-методологічні проблеми в психології» охоплює основні проблемні питання наукової методології та висвітлює фундаментальні методологічні принципи психології як системи наукового знання. Він надає можливість теоретичного та практичного засвоєння знань щодо специфіки теоретико-методологічного підґрунтя сучасної психології. Крім того, навчання за програмою курсу сприяє формуванню уявлень про принципи, форми і методи здійснення науково-дослідницької роботи.

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу «Теоретико-методологічні проблеми в психології» відповідно до структурно-логічної схеми дисциплін, передбачених навчальними планами фаху, тісно пов'язана з такими курсами, як «Філософія науки», «Теоретико-методологічні засади психології особистості у сучасному вимірі», «Наукові школи в психології», «Методологія та організація наукових досліджень», «Людина в соціумі: психологічні аспекти наукового пізнання».

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні проблеми в психології» є забезпечення особистісної готовності аспірантів до самостійної наукової діяльності через формування у них узагальненої системи знань і уявлень про сутнісні аспекти теоретичних та методологічних проблем сучасної психології.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Теоретико-методологічні проблеми в психології» є:

- ознайомлення із категоріальним апаратом, методологічними принципами, методами та основними тенденціями розвитку сучасної психології;
- формування цілісного уявлення про сутність і специфіку методології психології як системи принципів і способів організації та побудови теоретичної й практичної наукової діяльності;
- оволодіння навичками практичного застосування знань щодо теоретичних та методологічних аспектів психології в організації самостійної науково-дослідницької роботи.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:
знати:

- етапи становлення психології та основні тенденції її розвитку;
- закономірності формування парадигматики і категоріального ладу психології;
- зміст базових психологічних категорій і понять;
- рівні, структуру та функції методологічного знання;
- принципи і методи наукового пізнання;
- сутність основних змістовних методологічних проблем психології;
- основи етики та деонтології науково-дослідної діяльності в психології.

вміти:

- аналізувати сучасну вітчизняну та зарубіжну літературу з психології;
- орієнтуватись у підходах і методах психології;
- співвідносити конкретні завдання, що виникають у науково-дослідній практиці, з контекстом фундаментальних методологічних проблем психології;
- самостійно встановлювати і розв'язувати завдання, пов'язані з власною дослідницькою роботою;
- використовувати новітні досягнення психологічної науки в організації самостійної науково-дослідницької роботи.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться

120 год / 4 кредити ЄКТС

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та історія розвитку методології наукового знання.

Тема 1. Теоретичні основи наукового знання.

Співвідношення понять «наукове пізнання» та «наукове знання». Типологія знань і критерії науковості. Рівні наукового пізнання. Структура процесу наукового пізнання. Основні форми наукового знання (факт, проблема, гіпотеза, закономірність, закон, теорія). Поняття про онтологію, методологію, гносеологію, епістемологію. Природнича та гуманітарна парадигми психології. Проблема суб'єктивності та об'єктивності психологічного знання.

Тема 2. Наука як сфера діяльності людини.

Визначення поняття «наука». Предмет науки та його основні ознаки. Етапи розвитку науки. Концепція наукових революцій Томаса Куна. Поняття «парадигма». Поняття про норму наукової діяльності. Головні принципи теорії пізнання. Форми чуттєвого і раціонального пізнання. Структура наукового знання. Лінгвістична та логічна підсистеми наукового пізнання. Основні функції науки та їх характеристика.

Тема 3. Структура та функції наукового знання.

Поняття про методологію науки. Визначення і співвідношення понять «наука», «філософія», «світосприйняття». Емпіричні, теоретичні та методологічні основи науки. Структура методологічного знання. Рівні методологічного знання (філософський, загально-науковий, конкретно-науковий). Рівень процедури та техніки. Базові поняття методології науки. Функції методології. Можливості та межі застосування експерименту в психології.

Тема 4. Історія розвитку методології науки.

Методологія та її роль у розвитку методів наукового пізнання. Методологія у філософії Античності та Середньовіччя. Методологія науки в філософії Нового Часу. Виникнення методологічних підходів у XVIII-XIX ст. Позитивізм (О.Конт, Г.Спенсер, Дж.Стюарт). Емпіріокритицизм (Е.Макс, Р.Авенаріус, А.Пуанкаре). Неопозитивізм (Шлік, Карнап, Фейгль, Б.Расел). Постпозитивізм (Т.Кун, К.Попер, Агасі, Лакатос, Селларес). Особливості класичної методології. Постнекласична методологія (В.Дільтей, В.Віндельбанд, Г.Рікерт, Е.Гусерль). Постмодернізм.

Тема 5. Історико-філософський аналіз предмету психології.

Інтелектуальна історія психології. Філософський аспект інтелектуальної історії психології. Історія предмету психології як об'єкт методологічної рефлексії. Проблема співвідношення теорії та методу в історії психології. Проблема одиниць аналізу психіки в історії психології. Проблема співвідношення біологічного та соціального в історії психології. Роль наукової методології у розвитку психологічного знання. Цілісність особистості як предмет дослідження в психології.

Змістовий модуль 2. Методологічні проблеми наукового дослідження в психології.

Тема 6. Фундаментальні методологічні проблеми психології.

Традиційні проблеми наукової методології. Структура методології науки. Основні функції сучасної методології. Значення методології для психології. Методологічний простір наукової психології. Базові парадигми психології. Основні змістовні проблеми сучасної психології (психофізична, психофізіологічна, психогностична, психогенетична, психоенергетична, психопрактична, психосоціальна, психоемоційна). Проблема співвідношення біологічного та соціального у психіці людини.

Тема 7. Теорія дослідження у науковій психології.

Співвідношення наукової та практичної психології та їх місце в системі психологічного знання. Метапсихологічні категорії психології (особистість, діяльність, спілкування). Базові психологічні категорії (образ, дія, ставлення, переживання, мотив). Теорія та її основні компоненти. Форми теоретичного знання. Структура теоретичного знання. Ознаки (критерії) теоретичного знання. Види психологічних теорій та їх характеристика. Функції теорії. Емпіричні та теоретичні узагальнення в психології. Значення запиту суспільства для розвитку психології.

Тема 8. Властивості та структура методу в психології.

Поняття про метод. Метод як шлях наукового пізнання. Походження методів та їх властивості (системність та цілісність). Номотетичний та ідеографічний методи наукового пізнання (В.Віндельбанд, Г.Рікерт). Характерні ознаки наукового методу. Теоретичні та емпіричні методи наукового пізнання. Рівнева будова методу: ідея, зміст, техніка. Сутність і специфіка наукового методу в психології. Класифікація методів сучасної психології та їх характеристика. Психодіагностика і психотехнологія як методи практичної психології. Проблема об'єктивності методу в психології.

Тема 9. Специфіка наукового дослідження в психології.

Сутність та характеристика психологічного дослідження. Основні елементи науково-дослідницького процесу. Специфіка дослідницької діяльності в психології. Принципи детермінізму, системності та розвитку як фундаментальні методологічні принципи наукової психології. Наукова проблема в психологічному дослідженні. Джерела проблем. Об'єкт і предмет психологічного дослідження. Критерії науковості психологічного дослідження. Типи експериментальних гіпотез та способи їх перевірки (актуалізація, відображення, фіксація). Метод, методика та техніка психологічного дослідження. Основні вимоги до психологічного дослідження.

Тема 10. Системний підхід до наукового дослідження в психології.

Системність як загальнонауковий принцип. Визначення системного підходу. Структура системного підходу. Принципи застосування системного підходу. Психіка як об'єкт системного дослідження. Системна детермінація людської поведінки. Сутність системного підходу в психології. Компоненти системного аналізу в психології. «Несистемні» теорії в психології (холізм, елементаризм, редукціонізм, еkleктизм, зовнішній методологізм).

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Абрамов В.І., Арутюнов В.Х. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 178 с.
2. Баскаков А.Я., Туленков Н.В. Методология научного исследования: учеб. пособ. Киев: МАУП, 2004. 216 с.
3. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: АБУ, 2002. 480 с.
4. Данилюк І.В. Історія психології в Україні. Західні регіони (остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття): навч. посіб. для студ. Київ: Либідь, 2003. 150 с.
5. Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
6. Калюжна Є. М. Теоретико-методологічні проблеми психології: навч. посіб. Київ: ІПК ДСЗУ, 2019. 136 с.
7. Клименко М.О., Петрук В.Г., Мокін В.Б., Вознюк Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2012. 474 с.
8. Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 208 с.
9. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 206 с.
10. Максименко С.Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). Київ: Ваклер, 2000. 320 с.
11. Мілютіна К.Л. Методологічні та теоретичні проблеми психології: опорний конспект лекцій. Київ: ІПК ДСЗУ, 2004. 88 с.
12. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. Київ: Талком, 2017. 245 с.
13. Соловійов С.М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 176 с.
14. Стеченко Д.М., Чмир О.О. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2005. 309 с.
15. Яскевич Я.С. Методология и этика в современной науке: поиск открытой рациональности: учеб.-метод. пособ. Минск: БГЭУ, 2007. 186 с.

Додаткова:

16. Выготский Л.С. Психология. Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 1006 с.
17. Гальперин П.Я. Введение в психологию: учеб. пособ. 2-е изд. Москва: «Книжный дом «Университет», 2000. 336 с.
18. Калюжна Є.М. Теоретичні та методологічні проблеми психології: робочий зошит до практичних занять. Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2015. 60 с.
19. Калюжна Є.М. Методологічні традиції психології в реалізації превентивних програм. *Професіоналізм психолога-практика: шляхи формування особистості фахівця*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 25 груд. 2014 р. Черкаси, 2014. С. 15-17.
20. Калюжна Є.М. Динаміка розвитку психології як об'єкт методологічної рефлексії. *Психологічна служба ВНЗ: досвід та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 19-20 трав. Запоріжжя, 2009. С. 14-17.
21. Калюжна Є.М. Історія предмету психології крізь призму методологічної рефлексії. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2009. Т. 11. Вип.2. С. 60-66.

22. Калюжна Є.М. Методологічні проблеми сучасної психології. *Наука. Освіта. Здоров'я. Реабілітація*: матеріали IV Міжнар. наук.-метод. конф. Вип. IV. Луганськ: Знання, 2005. С. 65-72.
23. Корнилова Т.В., Смирнов С.Д. Методологические основы психологии. СПб.: Питер, 2006. 320 с.
24. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.
25. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. СПб., 2004. 268 с.
26. Основи практичної психології / Панок В.Г., Титаренко Т.М., Чепелева Н.В. та ін. Вид 3-є. Київ: Либідь, 2006. 536 с.
27. Основи психології: підручник / за заг. ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. Київ: Либідь, 2002. 632 с.
28. Папковская П.Я. Методология научных исследований: курс лекций. Минск: Информпресс, 2007. 184 с.
29. Пілющенко В.Л., Шкрабак І.В., Словенко Е.І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення. Київ: Лібра, 2004. 344 с.
30. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. Київ, 2003. 116 с.
31. Технологія наукових досліджень (схеми та приклади): навч. посіб. / укл. М.С.Дороніна. Харів: ВД «ІНЖЕК», 2005. 64 с.
32. Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є. Системний аналіз: навч.-метод. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 154 с.

Інформаційні ресурси:

33. Калюжна Є.М. Теорія і практика сучасної психології: проблема співвідношення. *Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя*: матеріали XXXI Міжнар. наук.-практ. конф. 25 лют. - 1 бер. 2015 р. Запоріжжя, 2015. С. 10-11. URL: <http://nauka.zinet.info/31/kalyuzhna.php>
34. Оллпорт Г.У. Становление: основные положения психологии личности / пер. Л. Трубицыной, Д. Леонтьева. Киев: PSYLIB, 2005. URL: <http://psylib.org.ua/books/olpor01/index.htm>
35. <http://psychologiya.com.ua/psixologicheskij-slovar.html>

4. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

– іспит

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

- оцінка активності на аудиторних заняттях;
- усне опитування на семінарських заняттях;
- самостійні письмові роботи;
- контрольні роботи онлайн за відповідними модулями;
- виконання навчально-дослідного завдання;
- поточне та підсумкове тестування.

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	5
3. Рекомендована література	7
4. Форма підсумкового контролю успішності навчання	8
5. Засоби діагностики успішності навчання	8

Навчально-методичне видання

Калюжна Євгенія Миколаївна

Програма нормативної навчальної дисципліни

«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ПСИХОЛОГІЇ»

Відповідальний за випуск Л.М. Завиніченко
Комп'ютерний набір Є.М. Калюжна

Підписано до друку 29.10.2020 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротативний трафаретний. Ум. друк. арк.
Наклад 10 прим. Зам. № _____

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції. Серія ДК №1805 від 25.05.2004.

Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ)
03038, Київ – 38, вул. Нововокзальна 17.
Тел./факс (044) 536-14-85